

Margareta Fleşner, *Traficul de ființe umane – formă modernă de sclavie într-o lume vulnerabilă*, cu o prefață de Dan Banciu, Editura BREN, București, 2010, 225 p.

Reprezentând rezultatul eforturilor științifice depuse de autoare în elaborarea tezei de doctorat și al unei bogate experiențe în activitatea de cercetare și prevenire a criminalității, lucrarea realizează o radiografie a fenomenului și pune un diagnostic corect traficului de persoane ca fiind o formă de manifestare a sclaviei în societatea contemporană.

Primul capitol al lucrării este dedicat abordării fenomenului traficului de persoane, din perspectiva sociologiei problemelor sociale, autoarea pornind de la teoretizarea acestui concept în încercarea de a identifica elementele caracteristice traficului, ce îl înscriu în perimetrul problemelor sociale. Definirea traficului de persoane relevă polimorfismul acestui fenomen – redus, adesea, la nivelul simțului comun la exploatarea sexuală sau chiar prostituție – și, implicit, complexitatea sa, faptul că prin formele de exploatare prin muncă sau pentru practicarea cerșetoriei sau a furtului, poate avea ca victime atât femeile cât și bărbații, inclusiv copiii.

Complexitatea fenomenului decurge și din multitudinea de procese subsecvente ce reprezintă etape ale traficării. Demersul analitic realizat de autoare asupra traficului de ființe umane ca proces, evidențiind

modalitățile de realizare a principalelor etape: recrutarea victimei, transportul, transferul și exploatarea acesteia, facilitează înțelegerea efectelor sociale ale acestui fenomen și argumentează încadrarea sa în sfera problemelor sociale. Devine mult mai evident, chiar și pentru un necunoscător al problematicii, că traficul de persoane reprezintă violarea drepturilor fundamentale ale omului, fenomenul fiind, după aprecierea autoarei, nu doar o formă de victimizare a ființei umane ci și o problemă de dezvoltare umană și socială (p. 25). Mai mult decât aceste traume cu care se confruntă victimele și care afectează profund dezvoltarea lor fizică, intelectuală și psihologică, autoarea consideră că „procesul de traficare reprezintă în mod real o stopare a dezvoltării capitalului uman” (p. 26), prin aceea că intrarea în procesul de traficare echivalează, având în vedere vârsta scăzută a victimelor, cu abandonarea studiilor, iar educația precară implică șanse scăzute de integrare pe piața muncii. Este evidențiat astfel cercul vicios în care se înscrie victima traficului de persoane. Factorul determinant al procesului ține de marginalizare socială și sărăcie, motivația principală a persoanelor care ajung în postura de victime fiind cu precădere de natură economică, dar procesul de traficare duce tocmai la adâncirea sărăciei și excluderii sociale, victima având după traficare o situație economică la fel de precară și dispunând de un capital educațional scăzut, iar stigmatizarea și uneori incriminarea pentru faptele comise în perioada exploa-

tării (prostituție, cerșetorie, furt, ședere ilegală) accentuează marginalizarea socială (p. 27). Mai mult, costurile individuale se transferă comunității de care aparține victima sau chiar a celei în care este exploatată. Veniturile importante din exploatare sunt orientate exclusiv către traficanți, reprezentând pentru aceștia o sursă de putere și afectând funcționarea democratică a societății, iar costurile pentru prevenirea și pentru combaterea fenomenului cât și pentru asistarea victimelor sunt semnificative (p. 28).

Pornind de la caracteristicile comune ale țărilor de proveniență a victimelor traficului de persoane (state din Europa Centrală și de Est, America Latină, Africa subsahariană sau Asia de Sud Est), autoarea subliniază rolul factorilor culturali, al anumitor valori și practici care favorizează exploatarea ființelor umane. Este vorba de susținerea culturală a muncii copilului, atitudinea față de prostituție, tradițiile culturale de vânzare a fetelor, poziția socială inferioară a femeii, evidențiind, în opinia autoarei, ceea ce statele de proveniență a victimelor au în comun: „valoarea scăzută acordată ființei umane” (p. 28).

Al doilea capitol abordează traficul de persoane ca formă de manifestare a criminalității organizate. Pornind de la clarificarea conceptului de *crimă organizată* și de la demersurile teoretice de stabilire a modelelor de organizare a grupărilor criminale, respectiv de tipologizare a acestora, autoarea, prin relevarea tipologiei organizațiilor infracționale ce gestionează fenomenul traficului de persoane demonstrează atât apartenența fenomenului la acest tip de criminalitate cât și caracterul transnațional al acestuia – una dintre trăsăturile cele mai pregnante ale criminalității, la momentul actual. Apreciind traficul ca fiind una dintre activitățile de crimă organizată cele mai răspândite, prezent în majoritatea statelor europene, autoarea folosește o documentație substanțială pentru a realiza o evaluare a dimensiunilor fenomenului la nivel mondial, respectiv european și pentru a surprinde particularitățile fenomenului în Europa, la nivelul principalelor țări

de destinație, cu o analiză distinctă a traficului de copii. Specificul țărilor respective este dat de principalele modalități de exploatare, de sursa (naționalitatea) victimelor, de rutele pe care acestea le-au urmat din țara de origine, precum și de mărimea și componența etnică a rețelelor care organizează traficul în respectivele țări.

Analiza este extinsă și la nivelul traficului de persoane în Africa, Asia și America, reușind conturarea unui tablou destul de complet al manifestării traficului de persoane la nivel mondial. Capitolul se încheie cu o diagnoză a traficului de persoane în România, țară evaluată ca sursă importantă de victime în traficul de persoane în Europa, în cadrul căreia, pornind de la datele statistice oficiale disponibile, uneori discontinue sau parțiale, încearcă o conturare a profilului traficantului de ființe umane, respectiv a victimei sale.

Capitolul al treilea este materializarea efortului de a realiza o evaluare sociologică a legislației interne și internaționale în domeniul prevenirii victimizării, al sancționării traficantilor și al reintegrării sociale a victimelor. Autoarea analizează etapele în care s-au înscris eforturile de definire și incriminare a traficului de persoane, actele legislative în favoarea categoriilor vulnerabile, particularitățile legislației în diverse state, cu trimitere și la fenomene conexe, precum prostituția, violența împotriva femeii sau la domeniul protecției copilului. Accentul este pus pe legislația din statele înscrise pe rutele de traficare: România, Italia, Austria, Germania, Franța, Marea Britanie, Olanda, de asemenea, Filipine și Indonezia, precum și SUA. Concluziile analizei se concentrează asupra faptului că lipsa unei definiții cuprinzătoare a fenomenului care să acopere toate formele sale de manifestare, precum și neincriminarea sa în toate statele, în pofida dinamicii sale ascendente, alături de unele deficiențe în litera și procedura legii, constituie elemente care înfrânează eforturile de combatere a fenomenului.

În următorul capitol, al patrulea, sunt identificate acele paradigme și teorii socio-

logice cu valențe explicative privind traficul de persoane. Astfel, teorii precum cea a anomiei, a marginalizării și excluziunii sociale, teoria mertoniană a discrepanței dintre scopurile și mijloacele sociale, teoria dezorganizării sociale și cea a alegerii economice raționale sunt racordate la realitatea socială românească și utilizate în demersul de cuprindere și explicare al fenomenului traficului de persoane.

Teoria anomiei a fost folosită „pentru a explica starea de anomie instalată după 1989 în care a fost posibilă apariția și ulterior dezvoltarea fenomenului de pauperizare, exploatare sexuală și prin muncă a unor categorii sociale, creșterea infraționalității și, în același timp, incapacitatea instituțiilor de a face față fenomenelor apărute și proceselor declanșate” (p. 10). Traficul fiind legat intrinsec de sărăcie și inegalitate socială, autoarea a considerat oportună prezentarea unor aspecte desprinse din teoria marginalizării și excluziunii sociale cu intenția de a explica de ce persoane cu o poziție socială periferică, de izolare și cu acces limitat la resursele economice, educaționale și comunicaționale ale colectivității sunt cele mai expuse victimizării în rețelele de trafic (p.10). Traficul este văzut nu doar ca un efect al marginalizării și excluderii, ci și ca un factor determinant al excluderii sociale a victimei atât în timpul traficării cât și ulterior, accesul la resursele societății fiind limitat mai întâi prin exploatare și apoi prin etichetare. Teoria lui R. Merton a fost folosită în special pentru explicarea discrepanței dintre scopurile sociale (cu precădere valorile economice - standardul socioeconomic) structurate de noul model social și mijloacele pe care o parte considerabilă a populației nu le are la îndemână pentru a atinge scopurile propuse direct sau indirect în plan social general. În acest context, autoarea evidențiază legătura dintre inovație ca mod de adaptare socială, și traficul de persoane, prin faptul că marea majoritate a victimelor traficului sunt persoane ce ocupă o poziție socială periferică, care nu dispun de mijloacele legale nu pentru a obține prosperitatea economică, ci, în cele mai multe cazuri, pentru a-și asigura minimul

de existență, iar decizia pe care aceste persoane o iau se înscrie în liniile definitorii ale comportamentului inovativ (a emigra, a practica prostituția, a vinde organe etc.). (p. 127) Adaptând teoria dezorganizării sociale și teoria alegerii economice raționale la realitățile din societatea românească, autoarea apreciază că „dezechilibrele sociale determinate mai ales de modul defectuos în care părțile componente ale sistemului social interrelaționează conduc și la creșterea ratei criminalității” (p. 128); teoria alegerii economice raționale este utilizată pentru a explica mecanismul declanșării traficului de persoane, și anume, cel al cererii și ofertei de persoane în vederea exploatarei sexuale cu precădere, având la bază cererea mare care, pentru a fi satisfăcută duce la racolarea forțată a unor persoane (p. 11).

Pornind de la această construcție teroretică, în capitolul al cincilea autoarea argumentează faptul că putem înțelege apariția formelor de sclavie modernă și a traficului de ființe umane ca una dintre aceste forme, făcând apel la conceptul marxist de *reificare*, concept reevaluat și contextualizat la raporturile sociale. Astfel, în opinia autoarei, atât sclavia clasică, expresia unui sistem de organizare socială (societatea slavagistă), cât și forma sa modernă, dezvoltată în anumite structuri infraționale de crimă organizată, au la bază „procesul de obiectualizare a relației interpersonale” (p. 145). În cazul traficului de persoane, nu numai victima devine obiect (își pierde identitatea, e lipsită de mijloace de subzistență, este torturată, vândută și cumpărată succesiv), ci toate persoanele implicate în trafic devin instrumente, inclusiv traficanții ca elemente/obiecte în cadrul rețelelor organizate de trafic, iar relațiile se supun aceleași reguli a obiectualizării.

Reificarea relațiilor interumane este elementul explicativ ontologic al apariției sclavilor într-o societate întemeiată, de altfel, pe principiile moderne ale libertății, egalității de șanse, omul – valoare supremă

etc. autoarea apreciind că „fără intrarea ființei umane în calitatea devalorizantă și dezumanizantă de obiect al tranzacțiilor în mecanismul de piață al cererii și ofertei, nu s-ar ajunge la revitalizarea sclaviei într-o formă nouă și, din unele puncte de vedere, mult mai periculoasă decât cea clasică” (p. 11).

În continuare sunt definite, identificate și analizate atât vulnerabilitățile la nivel microsocial („indivizi sau grupuri sociale care prezintă cel mai mare risc de a deveni victime ale traficului” – p. 147) cât și la nivel macrosocial, societal („riscul unui stat de a dezvoltă în cadrul său fenomenul de trafic de persoane și de a nu-l putea controla” – p. 147) care caracterizează societatea românească, cu implicații asupra fenomenului traficului de persoane: dezorganizare socială, control social deficitar, pauperizare și mai ales marginalizare socială corelată cu lipsa unor oportunități reale, dezvoltarea migrației legale pentru muncă și, subsecvent, a celei ilegale, vulnerabilități legislative, instituționale, deficiențe ale sistemului educațional, inadecvarea și ineficiența sistemului de protecție socială, inclusiv al sistemului de asistare a victimelor.

În finalul acestui capitol și ca o validare a construcției teoretice și conceptuale, autoarea prezintă rezultatele unei cercetării sociologice, „realizată în scopul identificării vulnerabilităților sociale și a elementelor care înscriu traficul de persoane în aria sclaviei moderne” (p. 11). Având ca instrumente de cercetare chestionarul aplicat victimelor traficului (două loturi de subiecți), focus grupul cu experți și studiile de caz, cercetarea a avut ca rezultate realizarea unui profil al victimei (vârstă, zonă de proveniență, statut educațional și profesional, situația familială), identificarea modalităților de recrutare, raportarea motivației și așteptărilor victimei la experiențele trăite pe parcursul călătoriei și în țara de destinație, precum și la modurile de exploatare și implicarea traficantilor în rețelele criminale transnaționale. De asemenea, autoarea avansează și o serie

de concluzii privind etiologia vulnerabilizării, valabile în special în cazul traficului pentru exploatare sexuală: standardul socioeconomic scăzut, carențe educaționale, lipsa ocupației, model familial inadecvat, apartenența la diferite grupuri de socializare negativă, nivel scăzut de informare.

Demersul final referitor la propuneri și soluții de prevenire și diminuare a traficului de persoane este apreciat de autoare ca lipsit de veleitățile de a fi exhaustiv, ci selectiv, deoarece consideră că sunt câteva axe sociale de nivel macro-social asupra cărora, dacă se va acționa prin schimbări socioeconomice, educative și culturale de conținut, vor reduce treptat riscul de victimizare la trafic de persoane: pe de o parte implementarea prevederilor legislative, îmbunătățirea sistemului de depistare și control al traficului de persoane, iar pe de altă parte, eficientizarea politicilor sociale, în special prin susținerea financiară a programelor privind diminuarea sărăciei și combaterea excluziunii sociale (p. 205).

Pe tot parcursul demersului analitic dezvoltat, autoarea construiește de-a lungul lucrării o argumentație științifică a aserțiunii „traficul de persoane = formă modernă de sclavie”, folosindu-se atât de cadrul conceptual al teoriilor sociologice, la care aduce o contribuție prin revalorificarea noțiunii de reificare, cât și de datele obținute empiric, pentru a demonstra că persoana traficată are statutul de sclav și că acest statut este consecința stării de vulnerabilitate în care se află.

Ioana Gavril

Dumitru Otovescu (coord.),
Tratat de sociologie generală,
Editura Beladi, Craiova, 2010, 922 p.

Mai mult poate decât orice altă disciplină, sociologia oferă peisajul unei aglomerări eterogene de perspective,